

CD-ROM-ovi U HRVATSKOM MUZEJSKOM IZDAVAŠTVU

Snježana Radovanlija Mileusnić
Muzejski dokumentacijski centar
Zagreb

1.

Sve veći broj muzejskih ustanova, rast muzejskih fondova i muzejske dokumentacije, kontinuiran istraživački rad stručnjaka na muzejskoj građi, porast muzejske publike i njegovanje pozitivnih odnosa s publikom, razvoj muzejskog marketinga - neki su od razloga zašto su publikacije u izdanju muzeja i galerija neophodne i nezamjenjive u njihovu radu. Muzejsko izdavaštvo kao važan segment muzejske djelatnosti u neposrednoj je vezi sa svim ostalim djelatnostima muzeja. Muzejske publikacije sadržajno su vezane za muzejske fondove, zbirke i predmete i nužno prate (ako ne u publiciranom, a onda barem u pisanom obliku) sve skupljačke, istraživačke, dokumentacijske, izložbene, edukativne, marketinške i ostale djelatnosti muzeja. One se isto tako koriste u svrhu zaštite muzejskih predmeta (npr. pretisak stare knjige ili zemljovida u svrhu zaštite originala) ili u ekstremnijim situacijama u potrazi za njima ukoliko su otuđene¹. Usuglašavanjem s muzejskom politikom i managementom, diseminacijom informacija koje su u relaciji sa zbirkama, muzejske publikacije odražavaju ulogu muzeja u širenju znanja i igraju važnu ulogu u smještanju muzejskih zbirki u širi kontekst. Svoj ravnopravan položaj uz specijalizirane izdavačke kuće, strukovna udruženja i ostale izdavače, muzeji su ostvarili svojim: - dugogodišnjom i kontinuiranom prisutnošću na stručnoj izdavačkoj i nakladničkoj sceni, - atraktivnošću i raznolikošću sadržaja koji je rezultat stručnog i znanstvenog rada na muzejskoj građi te često i jedini izvor podataka iz pojedinih područja, - specifičnim vrstama publikacija karakterističnim za muzejsko izdavaštvo (katalozi stalnih postava i povremenih izložaba, muzejski vodiči), - brojnošću naslova (od 300 do 400 naslova godišnje u hrvatskim muzejima i galerijama), - prepoznatljivim dizajnom, ali i praćenjem suvremenih tendencija u izdavaštvu i nakladništvu. Za prezentiranje svoje izdavačke produkcije, muzeji uz već uobičajene načine kao što su prikazi u časopisima ili popisima u bibliografijama, priređuju i tematske povremene izložbe iz izdavaštva muzeja ili izrađuju web stranice na kojima nude i

ponudu i prodaju publikacija i suvenira, a u muzejskim knjižnicama, publici daju na uvid svoju cjelokupnu izdavačku produkciju.

2.

Kao novost u suvremenom izdavaštvu, pa tako i u muzejskom, javilo se i elektroničko izdavaštvo.

U *Enciklopediji knjižničarstva i informacijskih znanosti*, elektroničko izdavaštvo (electronic publishing) definirano je kao: "Publishing in machine-readable form. Generally speaking, any publishing activity where computers, telecommunications and display technology are heavily used and hard-copy typing or keyboarding and printing are reduced to a minimum."²

(Izdavaštvo u strojno-čitljivom obliku. Općenito govoreći, svaka izdavačka aktivnost u kojoj se pretežito koristi kompjutorska i telekomunikacijska tehnologija, a ručno upisivanje i ispis na papirnati medij su smanjeni na minimum.)

Produkte elektroničkog izdavaštva nazivamo elektroničkom građom (electronic resources) koja se odnosi na sadržaje (podaci i/ili programi) kodirane za korištenje računalom. Za korištenje ovih sadržaja neophodni su odgovarajući uređaji ugrađeni u računalo (npr. CD-ROM čitač) i/ili pristup on-line servisima (npr. World Wide Web (WWW) stranice) spajanjem računala na razne oblike računalnih mreža putem telekomunikacijskih linija. Međunarodni standard za bibliografski opis elektroničke građe *ISBD(ER) : International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources* (IFLA, 1996.)³ koristi se za razmjenu bibliografskih zapisa o elektroničkoj građi između nacionalnih bibliografskih centara, knjižnica i informacijskih središta te omogućava kako razmjenjivost i razumljivost bibliografskih zapisa između udaljenih zemalja i različitih govornih područja, tako i konverziju bibliografskih zapisa u elektronički oblik. U standardu se navodi da elektronička građa s obzirom na način pristupa mediju na kojemu je pohranjena, može biti lokalna ili udaljena. Lokalno dostupnu elektroničku građu karakterizira fizički nosač (npr. floppy disk, CD) koji se koristi umetanjem u računalo (u odgovarajuću disketnu jedinicu ili CD-ROM čitač).

Kod udaljene elektroničke građe nema dostupnog fizičkog nosača, nego joj se pristupa putem terminala ili ulazno-izlaznih jedinica računala koje je priključeno na mrežu drugih računala (Internet i slično) ili je pohranjena na hard-disku ili nekoj drugoj jedinici za pohranu podataka koja je integrirana u samo računalo.

Optički disk je jedan od medija na kojemu se građa pohranjuje u elektroničkom obliku korištenjem laserske tehnologije za pisanje i čitanje sadržaja. Neki od formata optičkih diskova su: CD-I (Compact-Disc Interactive), CD-ROM (Compact Disc Read-Only Memory), Photo CD (Photo Compact Disc),

WORM (Write Once Read Many), WMRM (Write Many Read Many), DVD (Digital Video Disc).

3.

Sredinom devedesetih godina i u hrvatskom muzejskom izdavaštvu javljaju se novi oblici elektroničkog izdavaštva kako bi se suvremena publika sa sve razvijenijim tehnološkim potrebama i navikama putem medija kao što su CD-ROM-ovi ili muzejske web-stranice motivirala na posjet muzejskim prostorima i individualnom doživljaju muzejske stvarnosti i predmeta. Njihovu prezentaciju široj publici ostvario je MDC 1997. i 1998. godine u sklopu izložaba izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja i galerija na Međunarodnom sajmu knjiga i učila (Zagrebački velesajam).

Ovim tekstom, osvrnut ću se samo na CD-ROM-ove u izdanju hrvatskih muzeja, a koji su pohranjeni u knjižnici MDC-a. Publikacije karakteristične za muzejsko izdavaštvo, a to su katalozi stalnih postava, katalozi povremenih izložaba i vodiči kroz muzeje i galerije, izdaju se i u elektroničkom obliku s novom dodatnom kvalitetom koju je omogućila suvremena tehnologija.

Kvalitativan pomak u muzejskom izdavaštvu ostvaren je mogućnošću interaktivne multimedijske ili hipermedijske prezentacije muzejskih sadržaja. To znači da korisnik - "čitač" elektroničke publikacije može individualno birati svoj put i navigaciju, odnosno sadržaje koje želi pogledati. Sadržaji su multimedijski ukoliko pružaju informacije putem dva ili više medija (zvuk, tekst, grafika, slike, animacija, video), a hipermedijski doživljaj postiže se ako je korisniku pružena mogućnost navigacije multimedijском bazom podataka kroz mrežu povezanih elemenata.

Koji su to prvi hrvatski muzejski CD-ROM-ovi i koje su njihove specifičnosti?

Katalozi stalnih muzejskih postava uglavnom su vrlo opsežni i sadržajno i slikovno s monografskim prikazom i opisom muzejskih predmeta i zbirki. Uz tekst iz povijesti muzeja i sabiranja te općih podataka, sadrže cjelovit kataložni popis svih ili bar većine muzejskih predmeta. Mogu predstavljati ili cijeli stalni postav po odjelima i zbirkama ili samo pojedine zbirke ili odjele.

Vodič kroz muzejske funduse, ali i muzejske djelatnosti dvadeset hrvatskih muzeja, priredio je i izdao MDC⁴ u sklopu svojega projekta predstavljanja hrvatskih muzeja i galerija na Internetu (<http://www.mdc.hr>):

Hrvatski muzeji 1 = Croatian museums 1 / uredništvo Edin Zvizdić, Markita Franulić ; izbor glazbe Vlatka Žagmeštar ;

fotografije fotografski arhivi muzeja i fototeka MDC-a. - Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 1999.

ISBN 953-6664-02-x

Na ovom hipermedijskom dvojezičnom (hrvatski i engleski jezik) izdanju, uz ugodnu glazbu, predstavljeni su: Muzej Medimurja (Čakovec), Dubrovački muzeji (Dubrovnik), Zavičajni muzej Kaštela, Gradski muzej Karlovac, Galerija Antuna Augustinčića (Klanjec), Zavičajni muzej Našice, Galerija likovnih umjetnosti Osijek, Muzej Slavonije (Osijek), Arheološki muzej Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika (Split), Muzej grada Splita, Dvor Trakošćan, Gradski muzej Varaždin, Gradski muzej Virovitica, Etnografski muzej (Zagreb), HPT muzej (Zagreb), Muzej suvremene umjetnosti (Zagreb), Muzej za umjetnost i obrt (Zagreb), Strossmayerova galerija (Zagreb), Tehnički muzej (Zagreb) i MDC (Zagreb). Struktura podataka o svakoj navedenoj muzejskoj ustanovi je sljedeća: opći podaci (položaj muzeja na karti mjesta, adresa, telefonski i fax brojevi, stručno osoblje, radno vrijeme i cijena ulaznica), aktivnosti (izložbena, izdavačka, edukativna itd.), povijest muzeja (osnivači, donacije itd.), zbirke odnosno odjeli, restauratorska radionica, knjižnica. Muzejski fundus predstavljen je reprezentativnim predmetima, njihovim reprodukcijama, kataložkim opisom i kraćim tekstom. Stalni postav moguće je razgledavati "šetnjom" po tlocrtu muzejske zgrade i odabirom dvorana i pojedinih tema odnosno predmeta, a u prezentaciji Galerije Antuna Augustinčića korištena je i 3D prezentacija skulptura iz stalnog postava. Ovaj CD-ROM nastao u suradnji stručnjaka iz MDC-a i predstavljenih muzejskih ustanova je prvi u slijedu koji će se nastaviti sa svrhom popularizacije hrvatske baštine pohranjene u muzejima i galerijama.

Uz 90-godišnjicu rada, splitski Etnografski muzej predstavio je svoj stalni postav na CD-ROM-u s naslovom:

Splitske uspomene = Memories of Split / tekst Silvio Braica, Arsen Duplančić ; prijevod na engleski Ida Vranić ; glazba Savannah Luša. - Split : Etnografski muzej, 1998.

ISBN 953-97454-1-1

Na ovom dvojezičnom multimedijском CD-ROM-u predstavljena je povijest muzeja (postav kroz povijest, povremene izložbe, izdanja), zbirke (nakit, oružje, škrinje, nošnje i likovna zbirka). Svoj posjet muzeju i doživljaj muzejskog ugodaja, posjetitelji zadržavaju zapisima na ovome suvenirskom izdanju koje uz sliku i tekst donosi i originalnu tradicijsku glazbu u suvremenoj obradbi.

Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja u Rijeci tijekom 1999. godine u novopokrenutoj muzejskoj biblioteci predstavio je u zasebnim svescima Zbirku portreta i Zbirku satova. Katalog *Satovi iz fundusa Muzeja* izdan je i u elektroničkom obliku na CD-ROM-u⁵:

Satovi iz fundusa Muzeja : katalog izložbe / autorica Marica Balabanić Fačini ; prijevod na engleski Snježana Bokulić ; fotografije Srećko Ulrich. - Rijeka : Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, 1999.

Sadržan je tekst o zbirci koja sadržava sedamdesetak satova nastalih od početka 18. st. do sredine 20. st., njihova tipološka i stilski obilježja te fotografije svakog pojedinog uz pripadajući kraći kataložni opis (mjesto i vrijeme nastanka, materijal, dimenzije).

Muzej Mimara u Zagrebu priprema višejezični CD-ROM na kojemu će predstaviti svoje bogate zbirke iz stalnog postava izborom reprezentativnih muzejskih predmeta.

Katalozi povremenih izložaba najbrojniji su u muzejskoj izdavačkoj produkciji. U cjelokupnoj izdavačkoj produkciji s temom iz likovnih umjetnosti, muzeji i galerije sa svojim izložbenim katalozima zauzimaju vrlo značajno mjesto. Katalozi povremenih muzejskih ili galerijskih izložaba mogu se odnositi na jednog ili grupu umjetnika, određeni stilski period u povijesti ili specifičnu tematiku. Kustosi žele da i muzejska izložba i njezin katalog pruže novi aspekt i pristup obrađenoj temi ili da skrenu pozornost publike na umjetnika koji je bio zaboravljen ili zanemaren, manje predstavljan ili manje poznat u široj javnosti. Često su baš stoga izložbeni katalozi dragocjen izvor podataka za istraživače povijesti umjetnosti.

Izložbenih kataloga iz drugih specijaliziranih muzejskih područja - arheologije, etnografije, sporta, prirodoslovlja, školstva i tako dalje, mnogo je manje u odnosu na kataloge iz područja likovnih umjetnosti, što ne znači da svojom sadržajnom kvalitetom te dizajnerskim rješenjima zaostaju za likovnim katalozima. Upravo su iz ovih područja, a ne iz likovnih izdani prvi muzejski elektronički katalozi.

Etnografski muzej u Zagrebu priredio je 1998. godine izložbu i popratni katalog na papirnom mediju, ali i na CD-ROM-u⁶: *Pokuštvo u Hrvatskoj : etnološki pogled na unutrašnje uređenje doma / autorica izložbe i CD-ROM-a Zvezdana Antoš ; fotografije Nino Vranić... et al. - Zagreb : Etnografski muzej, 1998.* ISBN 953-6273-10-1

Izložbeni digitalni katalog sadržava višejezičnu prezentaciju uz suvremenu ambijentalnu glazbu. Autorica izložbe i obje verzije kataloga, elektroničko izdanje upotpunila je interaktivnim multimedijским sadržajima (video, zvuk, fotografija, animacija) u potpunosti iskoristivši mogućnosti novog medija. Autentični video-zapisi ambijenata iz kojih su predmeti izdvojeni u muzejske prostore te zvukovi tradicijskih glazbala na kojima danas rijetko tko umije muzicirati, tekstualni sadržaj obogatili su novim sadržajima koji doprinose cjelovitijoj prezentaciji obrađene izložbene teme.

Galerija Klovićevi dvori u Zagrebu, uz izložbu hrvatske sakralne baštine *Hrvati : kršćanstvo, kultura i umjetnost*, održane u

Vatikanskome muzeju, izdala je opsežne izložbene kataloge enciklopedijskog tipa na engleskom i talijanskom jeziku, na papirnom i elektroničkom mediju:

The Croats : christianity, culture, art : Citta del Vaticano, Musei Vaticani, Biblioteca Apostolica Vaticana, 28 October 1999 - 15 January 2000 / urednik Zvonko Festini. - Zagreb : Gallery Klovićevi dvori, 1999.

U pripremi je i drugi elektronički katalog Galerije Klovićevi dvori uz izložbu *Hrvatska tradicijska kultura* održanu u Budapest History Museum (siječanj - ožujak 2000.) i Umjetničkom paviljonu u Zagrebu.

Muzej grada Zagreba je uz izložbu crteža Anke Krizmanić *Slikana kronika iz Jurjevske ulice* (travanj - svibanj 2000.) priredio po prvi put i popratnu prezentaciju izložbe na CD-ROM-u:

Slikana kronika iz Jurjevske ulice = A chronicle in pictures from Jurjevska street / autorica koncepcije izložbe i teksta Željka Kolveshi; fotografije Jozo Vranić ; virtualna izložba Maja Šojat Bikić. - Zagreb : Muzej grada Zagreba, 2000.

Dvojezično (hrvatski/engleski jezik) elektroničko izdanje izložbenog kataloga sadrži uvodni tekst autorice izložbe Željke Kolveshi o mapi "Zagreb" te kronološki popis 50 crteža Anke Krizmanić nastalih od 1918. do 1937. godine s mogućnošću prezentacije njihovih reprodukcija opisanih kraćim kataložnim podacima. CD-ROM sadrži i Foto galeriju koja sadrži dokumentarnu građu (fotografije i nacrti) iz života umjetnice i Jurjevske ulice.

U povodu Dana muzeja (18.5.1998.), Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja u Rijeci izdao je uz izložbu rezultata arheološkog istraživanja opsežan katalog na papirnom mediju i na CD-ROM-u:

Stranče - Gorica : starohrvatsko groblje / autorica Željka Cetinić ; fotografije Srećko Ulrich... et al. ; prijevod na engleski Barbara Smith Demo. - Rijeka : Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, 1998.

Ovaj CD-ROM nudi iste tekstualne i slikovne sadržaje koji su reproducirani na papirnom mediju.

Isti slučaj je i sa CD-ROM-om u izdanju Muzeja Prigorja: *Rimski metal s Kuzelina : (iskapanja 1990. - 1997.) / Vladimir Sokol. - Sesvete : Muzej Prigorja, 2000.*

Tekst i slikovni materijali kataloga na papirnom mediju "arhivirani" su na novi medij isključujući mogućnost inetakcije ili hiper-veza.

Ostali oblici muzejskog elektroničkog izdavaštva (godišnji izvještaji, bibliografije, rječnici, časopisi, monografije, prigodne publikacije, slikovnice) u Hrvatskoj se za sada pojavljuju mnogo rjeđe iako su i oni prisutni, ali na Internet stranicama.

Ovom prilikom spomenut ću samo elektroničke publikacije objavljene na web-stranicama MDC-a: elektronički časopis *Bilten o informatizaciji muzejske djelatnosti* (9, 1/4, 1998.), serijska godišnja publikacija *Izvešća zagrebačkih muzeja* te nadopunjeno izdanje monografije *Ratne štete na muzejima i galerijama u Hrvatskoj* na hrvatskom i engleskom jeziku, anotirana bibliografija *Prinove knjižnice MDC-a* (u pripremi).

Muzeji i galerije koji se pripremaju za publiciranje elektroničkih publikacija, korisne savjete i definicije te upute za izradu i upotrebu elektroničke građe mogu pronaći u tekstu "Zašto virtualni muzej?"⁷ Nenada Preloga. Isto tako specijalizirani časopisi kao što su *Spectra* (Museum Computer Network) ili *Museum news* (American Association of Museums), *Museum International* (UNESCO), *Museums Journal* (Museums Association, Velika Britanija) i drugi, redovno donose priloge iz ovog područja u koje su i hrvatski muzeji zašli svojim izdavaštvom.

Bilješke:

1. Npr. kada su 1997. godine otuđene 23 slike iz Muzeja grada Iloka, Interpolu i Art Loss Registeru dostavljeni su podaci o umjetinama i foto-dokumentacija iz kataloga izložaba na kojima su umjetnine izlagane prije otuđenja.
2. Encyclopedia of library and information science. Ed. Allen Kent. New York - Basel : Marcel Dekker, 1986. vol. 41, str. 114.
3. Prijevod standarda na hrvatski jezik je u izradi, a cjelovit tekst standarda na engleskom jeziku dostupan je na adresi: <http://www.ifla.org>.
4. Alati i slijed rada na projektu, etape izrade, problemi, ideje i prijedlozi u: Prelog, Nenad. Prijedlog sadržaja i organizacije CD-ROM-a "Muzeji Hrvatske". Zagreb : ZEUS, 1998.
5. Sadržaj CD-ROM-a moguće je pogledati na web stranicama: <http://www.artplus.hr/pmri/satovi/izlozba.htm>.
6. Detaljnije o pripremi i realizaciji ovoga multimedijskog proizvoda vidjeti u tekstu: Antoš, Zvezdana. Realizacija multimedijalnog programa // *Bilten o informatizaciji muzejske djelatnosti Hrvatske*, 9 (1/4), 1998. <http://www.mdc.hr/Izdavstvo/mdc-bilten/>.
7. Prelog, Nenad. Zašto virtualni muzej? // *Bilten o informatizaciji muzejske djelatnosti Hrvatske*, 9, 1/4 (1998.) na: <http://www.mdc.hr/Izdavstvo/mdc-bilten/>.

Summary:

CD-ROMs in Croatian publishing

As an important segment of museum activities, museum publishing is directly linked with all other activities of a museum. Museum publications are, with respect to content, linked with museum holdings and collections, and they necessarily accompany the acquisitions, research, documentation, exhibitions, marketing and other museum activities.

A new feature in contemporary museum publishing is electronic publishing. The international standard for the bibliographic description of electronic materials ISBD(ER) enables the exchange and intelligibility of bibliographic records between distant countries and various languages.

In the mid-nineties new forms of electronic publishing began to appear in Croatia in order to motivate the modern public to visit museums. Their presentation was realised by the Museum Documentation Centre in 1997 and 1998 at the International Fair of Books and Learning Tools in Zagreb.

Within the framework of its project of presenting Croatian museums and galleries on the Internet (<http://www.mdc.hr>), MDC also published the CD-ROM Croatian Museums on which it presented twenty Croatian museums with bilingual texts (Croatian and English).

To mark 90 years of its work, the Ethnographic Museum in Split presented its permanent exhibition on a CD-ROM: Memories of Split. Other museums that followed suit are the Maritime and History Museum of the Croatian Littoral in Rijeka (Clocks and Watches from the Museum Holdings), the Ethnographic Museum in Zagreb (Furniture in Croatia), the Klovičevi dvori Gallery (Christianity – culture and art on the occasion of the exhibition at the Vatican). In 1998 the Maritime and History Museum of the Croatian Littoral also published a CD-ROM with the results of archaeological excavations: Strančev-Gorica: an ancient Croatian graveyard, while the Prigorje Museum published the CD-ROM Roman Metal from Kuzelin.

We should also note electronic publications on MDC's web pages: The Bulletin of the Computerisation of Museum Activities, Reports from Zagreb's Museums as well as a revised edition of the monograph "War Damage to Croatian Museums and Galleries (in Croatian and English). MDC is also preparing to publish Additions to MDC's Library.